

PHRASEOLOGICAL UNITS WITH ZOONYM COMPONENTS IN LINGUISTICS AND
TRANSLATION STUDIES

Akhmedov Azimjon

Andijan State Institute of Foreign Languages, Associate Professor of the
Department of Guided Tour, Intercultural Communication and Translation Studies

Annotatsiya: Bu maqola o'zbek va ingliz tillaridagi zoonim komponentli frazeologik birliklarni o'rganishga bag'ishlangan. Maqolada frazeologiya tushunchasi, frazeologik birliklarning asosiy belgilari, zoonimlarning lingvistik tabiati va ularning frazeologizmlar tarkibidagi o'rni tahlil qilinadi. Shuningdek, zoonim komponentli frazeologizmlarning o'ziga xos xususiyatlari – obrazlilik, milliy-madaniy o'ziga xoslik, emotsional-ekspressivlik va metaforiklik ochib berilgan. O'zbek va ingliz tillaridagi zoonim frazeologizmlarning qiyosiy-tipologik tahlili natijasida ularning semantik guruhlari, o'xshash va farqli jihatlari aniqlangan. Maqolada zoonim frazeologizmlarning lingvokulturologik ahamiyati va ular orqali xalqning milliy mentaliteti, urfodatlar va dunyoqarashini ifodalash tarjima jarayonidagi imkoniyatlari yoritilgan.

Kalit so'zlar: zoonim, tilshunoslik, tarjimashunoslik, frazeologik birlik, frazeologiya, zoomorfizm, lingvokulturologiya, semantik tasnif, qiyosiy tipologiya, milliy mentalitet.

Annotation: This article is devoted to the study of phraseological units with zoonym components in Uzbek and English languages. The article analyzes the concept of phraseology, the main features of phraseological units, the linguistic nature of zoonyms, and their role within phraseological units. Furthermore, the specific characteristics of zoonym-based phraseological units - such as imagery, national-cultural specificity, emotional-expressive nature, and metaphorical quality - are revealed. Through a comparative-typological analysis of zoonym phraseological units in Uzbek and English, their semantic groups, similarities, and differences have been identified. The article highlights the linguoculturological significance of zoonym phraseological units and the possibilities of expressing the national mentality, traditions, and worldview of a people through them.

Keywords: zoonym, phraseological unit, phraseology, zoomorphism, linguoculturology, semantic classification, comparative typology, national mentality.

Аннотация: Данная статья посвящена изучению фразеологических единиц с зоонимными компонентами в узбекском и английском языках. В статье анализируются понятие фразеологии, основные признаки фразеологических единиц, лингвистическая природа зоонимов и их роль в составе фразеологизмов. Также раскрываются специфические особенности фразеологизмов с зоонимным компонентом - образность, национально-культурное своеобразие, эмоционально-экспрессивная окрашенность и метафоричность. В результате сравнительно-типологического анализа зоонимных фразеологизмов узбекского и английского языков выявлены их семантические группы, сходства и различия. В статье освещается лингвокультурологическая значимость зоонимных фразеологизмов и возможности выражения через них национального менталитета, обычаев и мировоззрения народа.

Ключевые слова: зооним, фразеологическая единица, фразеология, zoomorfizm, лингвокультурология, семантическая классификация, сопоставительная типология, национальный менталитет.

Har bir til - bu nafaqat soʻzlar va qoidalar majmui, balki xalqning koʻp asrlik hayotiy tajribasi, uning tabiatga, dunyoga va oʻziga boʻlgan munosabatining koʻzguisidir. Tilning eng jonli va taʼsirchan qismlaridan biri bu - frazeologizmlar, yaʼni xalq ogʻzidan tushmaydigan turgʻun iboralar. Ular nutqimizni bezaydi, fikrimizni yanada aniq, chiroyli va hissiy qilib ifodalaydi. Ayniqsa, hayvon nomlari ishtirok etgan iboralar alohida qiziqarli. Tasavvur qiling-a, siz kimgadir “sher yurak” deysiz - darhol jasur, mard odam obrazi koʻz oldingizda gavdalanadi. Yoki “tulkiday ayyor” desangiz, ayyor va makkor odamni tasavvur qilasiz. “Itdek sodiq” deyilsa, eng yaqin va ishonchli doʻst yodingizga keladi. Mana shu sehr - hayvonlarning xususiyatlarini odamlarga koʻchirish - zoomorfizm deb ataladi va u barcha tillarda mavjud. Zoonimlar - bu hayvonlarning nomlari. Ammo ular tilshunoslar uchun oddiy nomlardan koʻproq narsani anglatadi. Har bir hayvon nomi oʻz ortida butun bir madaniy qatlamni, xalqning oʻsha hayvonga boʻlgan munosabatini, kuzatuvlarini va xulosalarini olib keladi. Oʻzbek xalqi uchun "qoʻy" - yuvoshlik va beozorlik ramzi boʻlsa ("qoʻy ogʻzidan choʻp olmagan"), "ot" - doʻstlik va sadoqat ramzi ("otning qashqasidek"). Ingliz xalqi uchun esa "dog" (it) nafaqat sodiqlik, balki charchoq ramzi ham ("dog-tired" - itday charchagan), "cat" (mushuk) esa mustaqillik va sirli narsalarning timsolidir ("curiosity killed the cat" - qiziquvchanlik mushukni halok qilgan). Qizigʻi shundaki, baʼzi hayvonlar butun dunyoda bir xil tushuniladi. Masalan, tulki hamma joyda ayyorlikning timsoli. Sher esa jasurlik va kuch-qudratning. Ammo baʼzi hayvonlar bir xalqda bir maʼnoni, boshqa xalqda butunlay boshqa maʼnoni anglatishi mumkin. Misol uchun, boyqush Yevropada donolik ramzi boʻlsa ("as wise as an owl"), bizning xalqimizda boyqush - yolgʻizlik va baxtsizlik ramzi ("boyqushday yakka"). Hayvonlarning frazeologizmlarga aylanishi uchun odamlar ularni yuz yillar davomida kuzatishlari kerak boʻlgan. Chorvador dehqon xalq - oʻzbeklar uchun uy hayvonlari - qoʻy, echki, sigir, eshak, ot - bilan bogʻliq iboralar juda koʻp. Chunki bu hayvonlar har kuni koʻz oʻngida boʻlgan, ularning har bir qiligi, feʼl-atvori yaxshi oʻrganilgan. Ingliz xalqi esa dengizchi va ovchi xalq sifatida koʻproq baliq, it, mushuk va yovvoyi hayvonlar bilan bogʻliq iboralarni yaratgan. "A big fish in a small pond" (kichik hovuzdagi katta baliq) - bu kichik bir doirada nufuzli odam haqida gap. "To hunt with the hounds and run with the hare" (itlar bilan ov qilmoq va quyon bilan yugurmoq) - bir vaqtning oʻzida ikki tomonni qoʻllab-quvvatlovchi odam haqida.

Frazeologiyani oʻrganuvchi olimlar bu iboralarni uch turga ajratadilar. Birinchisi, frazeologik qoʻshilmalar - iboraning maʼnosi uning tarkibidagi soʻzlarning maʼnolaridan butunlay farq qiladi. Masalan, “boʻyniga olmoq” - aslida hech kim hech narsani boʻyniga olmayapti, bu “oʻz zimmasiga yuklamoq” degani. Ikkinchisi, frazeologik birliklar - iboraning maʼnosi tarkibidagi soʻzlarning toʻgʻridan-toʻgʻri maʼnolari bilan bogʻliq, ammo koʻchma maʼnoda qoʻllanadi. "Oʻt bilan oʻynashmoq" - xavfli ish qilmoq. Uchinchidan frazeologik birikmalar - bir soʻzi erkin, ikkinchisi faqat shu ibora ichida maʼnoga ega. "Qattiq uyqu" - "qattiq" soʻzi "uyqu" bilan birikgandagina shu maʼnoni beradi. Tadqiqot davomida oʻzbek va ingliz tillaridagi zoonimli frazeologizmlarni solishtirganimizda qiziqarli natijalarga erishiladi. Oʻxshash jihatlari: Ikkala tilda ham tulki ayyorlik, sher jasurlik, quyon qoʻrqoqlik ramzi, ikkala tilda ham hayvonlarning eng koʻzga koʻringan xususiyatlari asosida iboralar yaratilgan, ikkala tilda ham ijobiy va salbiy baholi iboralar mavjud. Farqli jihatlari esa: Oʻzbek tilida uy hayvonlari (qoʻy, echki, eshak, ot) bilan bogʻliq iboralar koʻp boʻlsa, ingliz tilida yovvoyi hayvonlar va uy hayvonlaridan it va mushuk bilan bogʻliq iboralar koʻproq. Oʻzbek tilida "eshak" mehnatkashlik ramzi boʻlsa, ingliz tilida "donkey" ahmoqlik ramzi. Oʻzbek tilida "boyqush" yolgʻizlik ramzi boʻlsa, ingliz tilida "owl" donolik ramzi. Zoonim frazeologizmlarni bilish - bu nafaqat tilni yaxshiroq oʻzlashtirish, balki xalqning ruhiyatini, uning qadriyatlarini, tabiatga boʻlgan munosabatini tushunish demakdir. Masalan, kimdir sizga "boʻri bolasi" desa, oʻzbek tilida bu mard va jasur yigit maʼnosida aytilgan hurmatli soʻz. Ammo buni boshqa tilda soʻzma-soʻz

tarjima qilsangiz, kishi tushunmasligi yoki xato tushunishi mumkin. Shuning uchun tarjimonlar va til o'rganuvchilar uchun frazeologizmlarni bilish ayniqsa muhim. To'g'ri tarjima qilish uchun iboraning to'g'ridan-to'g'ri ma'nosini emas, balki uning asl ma'nosini, qaysi holatda ishlatilishini bilish kerak. Zoonim komponentli frazeologik birliklar - bu tilning eng qadimiy va eng jonli qatlamlaridan biridir. Ular xalqning ko'p asrlik kuzatuvlari, tajribasi va donoligini o'zida saqlaydi. Hayvonlarning xususiyatlarini insonlarga ko'chirish orqali odamlar o'zlarining yaxshi va yomon tomonlarini, quvonch va tashvishlarini, umid va qo'rquvlarini ifodalaganlar. O'zbek va ingliz tillaridagi zoonim frazeologizmlarni o'rganish shuni ko'rsatadiki, turli xalqlarning tafakkurida ko'p umumiyliklar bor. Shu bilan birga, har bir xalqning o'ziga xosligi, o'z dunyoqarashi frazeologizmlarda aks etadi. Aynan shu o'xshashliklar va farqlar tillarni o'rganishni qiziqarli va hayajonli jarayonga aylantiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Rahmatullayev, Sh. 1978. O'zbek tilining frazeologik lug'ati. Toshkent: O'qituvchi.
2. Vinogradov, V.V. 1947. Rus tili frazeologiyasi asosiy tushunchalari haqida. Leningrad: Fan.CyberLeninka.ru, Academia.edu
3. Kunin, A.V. 1984. Ingliz frazeologiyasining lingvistik jihatlari. Moskva: Oliy maktab.
4. Teliya, V.N. 1996. Frazeologizmlarning lingvokulturologik tadqiqi. Moskva: MSU.
5. Muhamedova, S. 2005. O'zbek va ingliz tillari frazeologik birliklarining qiyosiy tahlili. Toshkent: O'zMU nashriyoti.
6. Mamatov, A. 2010. Zamonaviy o'zbek tilida zoonimlar va ularning lingvopoetik imkoniyatlari. Toshkent: Akademnashr.
7. Sapir, E. 1921. Language: An Introduction to the Study of Speech. New York: Harcourt, Brace & Co.

